

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

RUDENS VORATINKLIS

Vis sunkiau darosi suvokti, kur baigiasi vasara, o kur prasideda ruduo, kada metas žydėti, o kada – mesti žiedlapius, vysti ir riestis į sudžiūvusį kokoną. Kalendariaus lapeliai neatspindi laiko tėkmės, o neretai ir apgauna: ypač pasaulyje, kuriame taip skubama gyventi, semtis žinių ir malonumų, būti jaunu ir nemirtingu.

Ruduo ateina su voratinkliais. Jų staiga atsiranda visur – ant kadagių krūmų, tarp rožių, sandėliuko kampe ant grėblio dantų, jų gijos driekiasi ant durų ir spynų, virpa skaidriame ore kaip penklinės, kuriose keistas melodijas gieda įkliuvę drugeliai ir uodai. Voratinkliai – paslaptingos kilpos, kurių prispęsta visur, neišvengsi jų ir norėdamas. Tik, žinoma, sutraukęs voratinklį, nė nepagalvoji, ką tai reiškia ir ar apskritai kažką reiškia – juk tai toks menkniekis. Tau, didelis ir griozdiškas žmogau, visatos centre, intelekto šaltini, kvailysčių meistre – protingiausias tarp gyvūnų ir kvailiausias tarp angelų (anot prof. P. Creefto). Kas gi tas voratinklis, jeigu ne niekų niekas, plonas, geibus, apgailėtinas siūlelis!..

O juk galėtų toptelt, kad voratinkliai nėra tai, kas atrodo – gal tai mitiniai Ariadnės siūlai, kurių laikydami, gali išeiti iš labirinto ir išvengti Minotauro. O gal – tinklas, kuriuo tavo bando pagauti angelas. O gal – laumės plaukai, kuriuos ji paleidžia pavėjui, susišukavusi galvą. Ir jie lekia, nevienodos spalvos ir storio, švelnūs ir šiurkštūs, liepsnodami kaip ugnis ir kibirkščiuodami mėlynomis žiežirbomis.

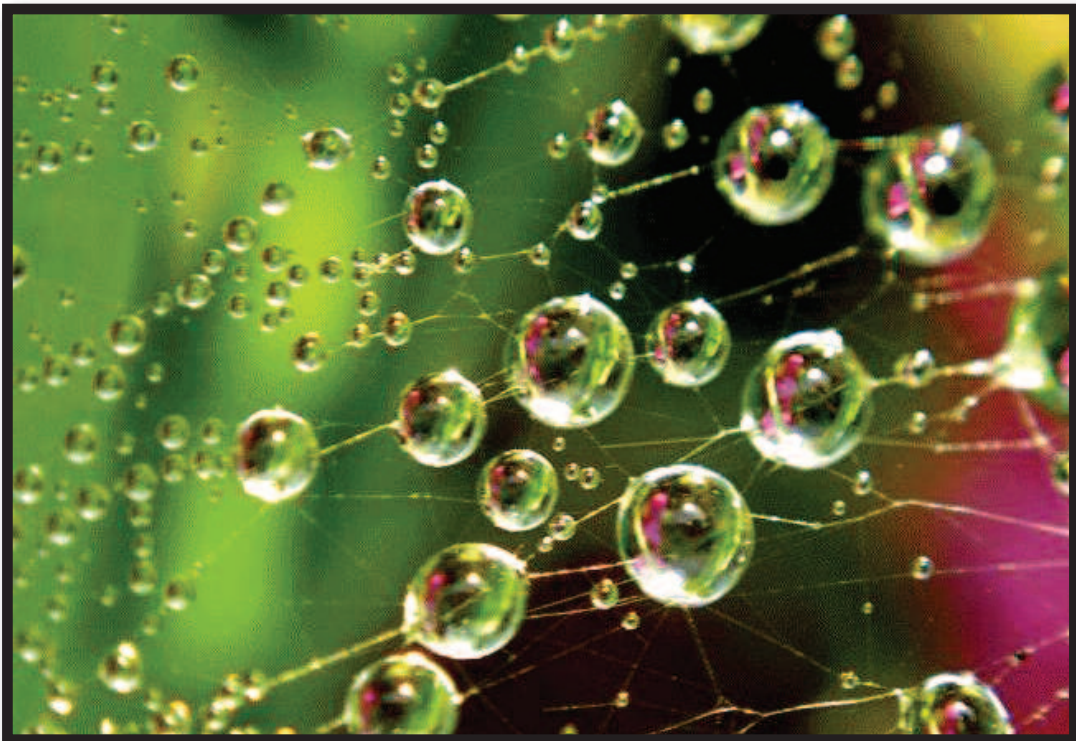
Nutrauki voratinklį – nes esi perdėm didelis, perdėm sunkus grobis, kurio mažutis tinklo verpėjas neįveiks. Tačiau mes žinome, kad maži dalykai atliepia didelius. Kartais tokius didelius, kad mes jų paprasčiausiai nematome. Galbūt mes supamės ant milžiniško voratinklio gijų kaip tie drugeliai ir bitės?..

Tik tos gijos – palaidos, jos mūsų nepančioja, mes galime skristi, išitvėrę jų kaip vėjo nešamų laumės plaukų. Liepsnodami kaip ugnis, kibirkščiuodami mėlynomis liepsnelėmis. Tylėdami kaip žemė ir čiulbėdami kaip paukščiai.

Rudens voratinklis paliudija mūsų sunkį, mūsų kūniškumą – iš žemės ir šlyno, pelkių durpės ir samanų, fosilijų nérinių ir kaulų, pirmysčių augalų sporų ir bakterijų, genų spiralės, kurioje uždaryta kalba, sąmonė ir amžinybė. Voratinklis panašus į visatą, perkirstą spindinių gijų – ant jų kaip šalti rasos lašai nusėda mūsų sielos.

Ir ne mūsų jėgoms jį nutraukti. Tai galės padaryti tik Tas, kuris sukūrė ir mus, ir visatą, ir kasmet pasikartojančio rudenio paslaptį..

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

Ruduo

Tie lapai krenta, krenta lyg toli
danguj nuvysta sodai; lapas mestas
tarytum atsisveikinimo gestas.

Ir žemė krenta per naktis žvaigždėtas
vienatvėn iš visų žvaigždžių tyli.
Visi mes krentam. Krenta štai ranka.

Regi tu krentant viską lyg šią ranką.
O vienas juk yra, kur švelniai renka
ir laiko rankoj krentantį bet ką.

Rainer Maria Rilke

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2024 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: *DRAUGAS* laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Rudens voratinklis • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Lobis ateities mokslininkų darbams (Thomas F. Broden) • 3-as psl. Vytautas Mačernis. Rudens sonetai • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Paroda apie keleivį, kuris visada kelyje • 5-as psl. Astrida Petraitytė. Signatarų namuose XIX a. prabangą ir XX a. istorinius įvykius prisiminus • 6-as psl. Rimantas Vanagas. Mylėti artimą savo • 7-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Kelionė po Latviją: Tingerės dvaras ir Pacės vilnos fabrikas • 8-as psl. Mylėti artimą savo (tęsinys)

Kitame numeryje: Toliau keliaujame po Latviją: Talsų krašto įdomybės • Rudeninė „Knygų sriuba“

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

LOBIS ATEITIES
MOKSLININKŲ
DARBAMS

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Su filosofijos daktaru, Purdue universiteto (JAV) profesorium Thomu F. BRODENU, (1924-2020) kurio 100-ąsias gimimo metines pažymime šiemet, supažindino Čikagoje gyvenęs dailininkas Vytautas Osvaldas Virkau. Profesorius – daugelio semiotikos ir prancūzų kultūros straipsnių autorius. 1981-1982 m. dirbo Paryžiuje su Algirdu Julium Greimu ir jo grupe. 2000 m., Prancūzijos akademinei leidyklai pasiūlius, redagavo Sorbonos universitete apgintas, bet tuomet dar nespausdintas A. J. Greimo disertacijas.

Šis pasikalbėjimas užrašytas lygiai prieš 10 metų.

Kaip tapote profesoriaus Algirdo Juliaus Greimo studentu? Kuo įsimintiniausi studijų metais?

Studijavau prancūzų literatūrą Indianos universitete (Indiana University, Bloomington). Ten įgijau magistro laipsnį ir apgyniau doktoratą, o mano pirminių studijų profesorium buvo Robert Champigny, prancūzų poetas ir literatūros kritikas bei teoretikas. Kadangi jo sritis šiuolaikinė prancūzų kalbos teorija ir tekstai, jam buvo gerai žinomi Algirdas Julius Greimas, Roland Barthes, Gérard Genette ir Tzvetan Todorov. 1971 metais preliminariems doktorato egzaminams pasiruošti skaitytinų knygų sąrašė buvo François Rastier; savo knygoje jis pasinaudojo Greimo metodais, išdėstytais jo 1966 metų publikacijoje *Sémantique structurele*. Norint suprasti F. Rastier, reikėjo perskaityti *Sémantique structurele*! Tekstas nelengvas, tačiau pateikti modeliai, kaip analizuoti pasakojimą ir diskursą mane sudomino ir sutapo su norima linkme.

Kai po metų R. Champigny, nesurasdamas mano disertacijai tinkamo prancūzų poeto ar poezijos krypties, pasiūlė rašyti, kaip tą užduotį spręstų Greimas, tą aš ir padariau. Tai buvo nelengva užduotis, nes neturėjau tinkamų kalbotyros ir filosofijos pagrindų, bet tai paskatino eiti intelektualinių nuotykių keliu, atsidarė platūs horizontai ir kitas sritis ir disciplinas, kurių aš kitaip nebūčiau suradęs.

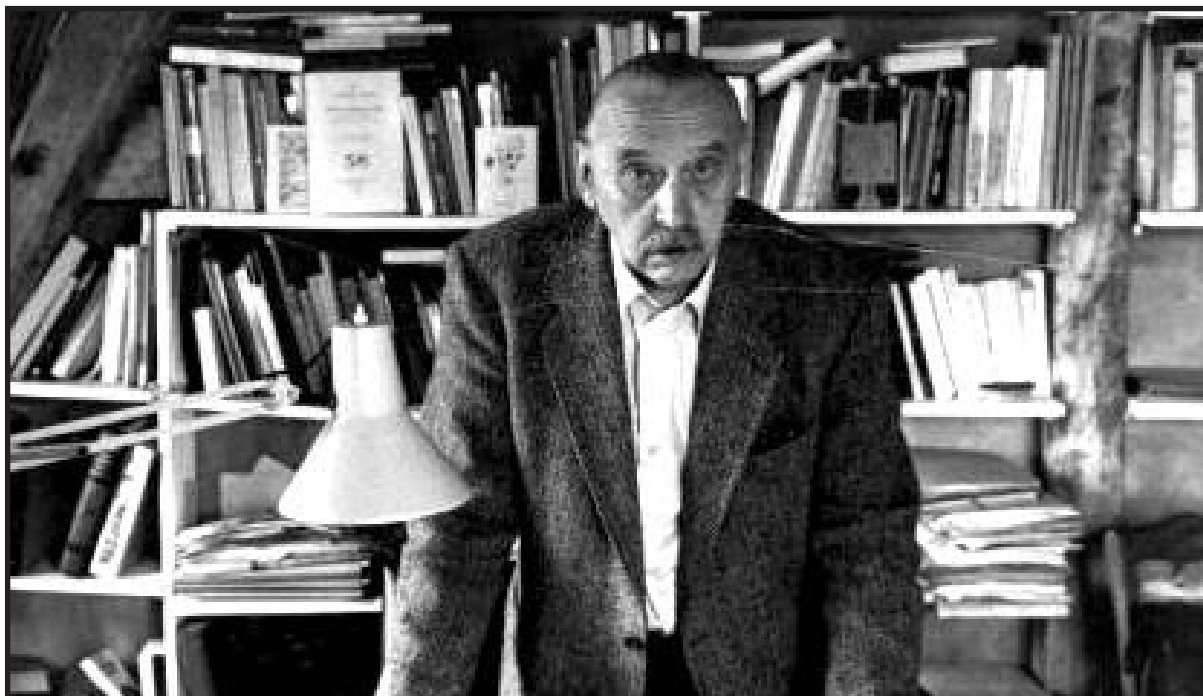
Turbūt Greimas „kaltas“ ir dėl mokslinių tyrinėjimų, pasirinktų baigus studijas?

Manau, kad tai buvo mano tėvo įtaka, kaip Greimui buvo jo tėvo įtaka. Manasis buvo teisės mokslų profesorius ir aš, vyriausiasis sūnus, taipogi tapau profesorium. O mano du jaunesnieji broliai pasirinko advokatūros kelią. Taigi, kaip sakoma, obuolys nuo obels per daug toli nenusirito.

Kurį laiką dirbote Paryžiuje su Greimu ir jo grupe. Kuo svarbūs tie metai?

1981-1982 metus praleidau Paryžiuje studijuodamas pas Greimą su jo mokslinių tyrinėjimų grupe Aukštųjų socialinių studijų mokykloje (École des hautes études en sciences sociales). Tai buvo mano antrieji metai Paryžiuje ir ketvirtieji Prancūzijoje, tuomet jau galėjau laisvai laviruoti kasdieniniame miesto gyvenime. Man daug padėjo Prancūzijos valdžios parama, dabar žinoma kaip Chateaubriand'o stipendija; tuo pačiu metu dėsčiau gimnazijoje ir dar dvejose aukštesnio lygio mokyklose (grandes écoles) anglų kalbą.

Prieš atsisėdant į suolą Greimo seminare, jau buvau perskaitęs jo knygas ir straipsnius, taip pat jo grupės darbuotojų leidinius. Lankyti popietinius trečiadieninių seminarus buvo tikrai įdomu. Nors atrodė, jog tam esu pasiruošęs, vis tik jie pareikalavo daug darbo. Pirmąją seminaro dieną, kai Greimas pristatė temą visiems metams, buvo šimtas, o gal ir daugiau klausytojų. Po kiekvieno seminaro nedidelė mūsų

Algirdas Julius Greimas

grupė lydėdavo Greimą į netolimą kavinę, kur diskutuodavome apie paskaitos objektą ir mūsų semiotinius tyrinėjimus, keitėmės idėjomis, siūlėme lektūrą būsimoms paskaitoms.

Greimas reikalavo, kad kiekvienas jo seminaro lankytojas dalyvautų vienoje ar daugiau darbo grupių, nagrinėjančių semiotiką, kurias kas savaitę ar dvi pravedavo patyrę veteranai bendradarbiai. Kaip tik tokiose mažose (šešių asmenų ar kiek didesnėse grupėse) išmokome analizuoti tekstus ar kitokią kultūrinę kūrybą (vaizduojamąją, muzikinę, architektūrinę, susijusią su viešąja aplinka ir t. t.) bei kaip pristatyti mūsų studijas ir teorines problemas, kaip diskutuoti. Be susitikimų su Greimu seminarų metu ar kavinėje studentai ir kolegės galėjo su juo susitikti ir asmeniškai jo mažame kabinate. Aš tuo pasinaudojau du kartus.

Viską susumavus, Greimo seminarai, papildomos darbo grupės ir susitikimai kavinėje sudarė labai stimuliuojančią ir intelektualinę aplinką. O labiausiai įsiminė tie du asmeniniai susitikimai su profesorium.

Po tų įdomių 1982 mokslo metų kartas nuo karto sugrįždavau į Paryžių dalyvauti seminaruose, susitikti su Greimu ir jo darbuotojais.

Su profesorium Greimu teko bendrauti tik neakivaizdžiai – laiškais, kai po 45 metų pertraukos atnaujinau jo sumanytuosius „Varpus“. Tačiau tos asmenybės grožį spėjau pajusti. Deja, likimas nelėmė susitikti, todėl tų, kuriems teko su juo bendrauti betarpiškai, visada klausiu, kuo tas įdomus žmogus labiausiai įsiminė, kokia jo išskirtinumo paslaptis. Šito klausdamas ypač daug tikiusi iš Jūsų, buvusio Greimo mokinio.

Greimas buvo už mane vyresnis. Kai susitikom, jis jau buvo pasaulinio masto mokslininkas, garsus intelektualas, o aš tik pradėjęs karjerą.

Kas man daugiausiai įsiminė iš kontaktų su Greimu, tai jo sugebėjimas aiškiai ir preciziškai parodyti, kaip idėjos, kylančios iš jo semiotikos, gyvai ir stipriai rišasi ir jungiasi prie daikto prasmės. Palyginus su juo, buvom trumparegiai, visumos vaizdo neišsivaizdavom ir galėjom atkreipti dėmesį tik į pavienias idėjas, kurios neprisidėjo prie pilnos tos vizijos schemos. 1981-1982 metų seminaruose trys ar dvi valandos būdavo pašvenčiamos klausimams ir atsakymams: studentai ir kolegės galėjo klausimus pateikti raštu iš anksto arba žodžiu seminaro metu. Šios seminaro sesijos padėjo man tiesiogiai suprasti, kaip svarbu buvo jam ir jo artimiesiems, ilgalaikiams bendradarbiams išvystyti efektyvią teoriją ir metodologiją. Nors daug pateiktų idėjų buvo labai komplikotos ir sunkiai suprantamos, Greimas galėdavo tiksliai ir aiškiai nurodyti, kodėl būtent buvo svarbu pasirinkti šitas, o ne alternatyvias, kurias jis irgi žinodavo ir pristatydavo trumpai ir aiškiai. Buvo akivaizdu, jog jis ir jo grupės nariai rimtai užsiėmę naujo projekto įgyvendinimu.

Greimas, be kita ko, turėjo ryškų humoro ir ironijos jausmą. Nežiūrint savo aukštos padėties, jis visuomet buvo kuklus, paprastas. Tai jam netrukdė idėją pateikti tiesiogiai, nesišaukiant autoritetų. Jis buvo geras, atidus klausytojas. Aistringai gynė kai kurias principines idėjas, vertino nuoširdžius ir at-

virus debatus, nevengdamas metodologijos ir teorijos. Kai dabar pagalvoju apie jo per tris dešimtmečius sukurtą studijų grupę, tenka nustebti, kiek laiko ir energijos turėjo paskirti kurdamas tą bendrą kolektyvinę programą, auklėdamas bendriją. Tai jis įvykdė ne tik viešose paskaitose, bet ir per begales asmeninių susitikimų, laiškų ir telefoninių pasikalbėjimų.

Teko matyti televizijos filmą apie Greimą, prie kurio sukūrimo prisidėjo vienos mano knygos herojaus dailininko Adolfo Vaičiūčio dukra Jolanta – labai įdomus, deja, per anksti Anapilin išėjęs žmogus. Susidarė įspūdis tarsi Greimas gyveno labai paprasto žmogaus gyvenimą. Lyg ir nieko profesoriško nebuvo jo buityje, artimiausioje aplinkoje. Tačiau taip galvoji tik iki tol, kol neišgirsti, kaip ir apie ką mokslininkas kalba. Jei galite, nukelkite mus nors trumpam į tą Greimo kasdienybę, kuri jį supa.

Aš taip pat mačiau Sauliaus Beržinio sukurtą filmą. Jis gan gerai perduoda Greimo kasdieninio gyvenimo vingius, jo darbą kaime, kur gyveno paskutinius dvidešimt metų. Tie, kurie susitikdavo su Greimu, dažnai pamini, kad būdavo nustebinti dėl labai kuklios aplinkos, kokią mes ir matome dokumentinėje juostoje.

Keliuose savo interviu jis pabrėžia, kad stengiasi pašvesti bent tris valandas kasdien savo tyrinėjimo projektams, nagrinėdamas kokią problemą arba analizuodamas tekstą. Jo antroji žmona sakė man, jog Greimas nemėgo atostogų, kad tai esąs konceptas, kurio jis visai nesuprantęs. Jau vien iš jo straipsnių lietuviškom temom akivaizdu, koks ryškus produktyvumas. Tai buvo žmogus, giliai užimtas svarstant humanitarines ir kasdienines socialines problemas.

Be to, jis visada buvo ištikimas ryšiams su šeimos nariais ir draugais, net ir tuomet, kai atstumas tam trukdė. Jis mėgo būti su kitais prie stalo, neatsisakydavo stiklo vyno ar bokalo alaus. Atletiškumu nepasižymėjo, bet mėgo dirbti savo sode ir pasi-vaikščioti su ištikimu šuneliu.

Kokie žmonės Greimui buvo artimiausi – būtinai susiję su jam svarbiais tyrinėjimais ar ir įvairių pažiūrų, įvairių sričių asmenybės?

Daug kas glaudžiai dirbo su Greimu per tuos penkis dešimtmečius. Jis pats visuomet žavėjosi ir prisimindavo Rolandą Barthes, su kuriuo susitiko dar 1949 metais ir kartu dirbo sukurdamas pagrindinius savo mokslo principus. Claude Lévy-Strauss ir Georges Dumézil jam buvo svarbūs pavyzdžiai su jų sukurtomis idėjomis ir griežtais mokslinių pagrindų reikalavimais; be to, jie jam imponavo ir kaip padorūs, kuklūs žmonės. Iš daugelio studentų ir kolegų, kurie per dvidešimtmetį su Greimu bendravo ir prisidėjo Prancūzijoje išvystant įvairius tyrinėjimo projektus, galima būtų paminėti François Rastier, Paolo Fabbri, Jean-Marie Floch, Anne Hénault, Eric Landowski ir François Rastier. Greimas neturėjo progos savo gyvenimo pabaigoje praleisti daugiau laiko Lietuvoje, bet kiek tik galėjo bendradarbiavo su Kęstučiu Nastopka, Rolandu Pavilioniu, Broniu Savukynu ir Saulium Žuku.

Nukelta į 8 psl.

Vytautas Mačernis

Rudens sonetai

efoto.lt nuotr.

4

Ruduo. Jau ilgesio gėlė
Aukšniais lapų tonais žydi,
Kaip paskutinis vasaros sudie
Prieš atsisveikinimą didį.

O melsvuma dangaus švelni,
Liūdna kaip Dieviškasis Niekas,
Neradusioj kažko širdy
Kaip atminimas lieka.

Dabar kiekvienas daiktas
Nurodo Begalinį.
Kūrybos metas baigtas.

Lengviau pulsuoja jau visi šaltiniai.
Tik žydi ilgesio gėlė.
Ir vėjas dvelkia kvepiančiu sudie.

5

Pasipuošę lapais ąžuolų, draugai,
Švęskit rudeninę šventę.
Jei gyvenimas toks trumpas, tai linksmi
Reikia jis gyventi.

Jei šešėliai rudeniop ilgėja
Ir džiaugsmi praeina,
Apie saulę, vasarą ir vėją
Tebūnie gražiausios dainos.

Tik akimirkos suteikia
Laimės amžinybę...
Jos kaip gėlės vysta veikiai.

Džiaugsmo dievišką saldybę
Paragauja vien tik tas,
Kas išmoksta momentą suprast.

6

Rudens užkopęs kalną,
Tu susimąstęs ir tylus.
Varpų garsai mieguistai švelnūs
Klajoja po laukus.

Viršūnė ta, kurios pasiekei,
Matuojasi vienatvės valandom.
Tau svetimi veiksmai ir siekiai
Pagrimzdusiam Nirvanos Tuštumon.

Bet tu žinai: šventa judėjimo ugnis,
Sutirpdžius lytį seną,
Naujam Pavasary atgis.

Ir jau dabar gyvena
Kaip seną turinį sprogdinantis želmuo.
Ak, koks mieguistas, saulėtas ruduo...

8

Mylimosios aukštumos lapuočių miškas
Antikinio vakaro fone
Ir rudens spalvų žaisme išryškės,
Man atrodo kaip šventa giria.

Ten viršūnių monotoniško ošimo apsvaigintos,
Grakščios starnos šoka aikštėse,
Ir upelio, kurs bedugnėn krinta,
Vandeny stebėdamas save,

Groja Panas amžinai naujas melodijas,
O poetai - nuošalumo ir miškų draugai -
Įsiklausę ima pamėgdžioti jas.

Ir jų lyrinė dainelė neretai
Ugnimi paverčia kraują ir svaigina,
Kaip iš žemės sulčių spauistas saulės vynos.

9

Visa tai, kas šiandieną Tave
Ar kankina, ar džiugina,- laikas
Nusineš ir pridengs nežinia
Kaip voratinkliai draikūs.

Apipins tavo širdį dažnai
Ilgesingos ir geliančios mintys,
Bet praeis jos, ir metų kalnai
Nebeleis jų atgal sugrąžinti.

Laikas bėgdamas veidą išrašo
Raukšlėmis naujomis.
Išgyvenimai lašas po lašo

Ardo sielos trapiąsias lytis
Ir vėl kuria naujas, bet, sakyk, prie kurios
Tavo a š amžinai apsistos?

13

Mes nežinome kam, bet gyventi,
Kurt ir juoktis pasauly - puiku;
Nes ir tai, ką mes esam iškentę,
Vienąsyk prasiveržia džiaugsmu.

Mes nežinom kodėl, bet darbuotis
Per šešias įtempimo dienas
Tenka mums. Ir tada vainikuoti
Galim švęsti šventes prabangias.

Mes nežinome kaip, kuo būdu:
Bet vien ieškantį glosto švelniai
Po gilių abejonės naktų

Purpuriniai tiesos spinduliai,
Ir pro ašarų tyrus lašus
Šviečia aukštas ramybės dangus.

17

Vakaro sutemos mėlynai pilkos
Kužda - ateisianti greitai naktis.
Jos kaip lengvųjų draperijų šilkas
Glosto pavargusias mano akis.

Dega ugnis židiny. Besvajojant
Kartais sušvinta mintis nerami
Ir degdama kaip anglis žaižaruoja -
Pasivaidena veidai pamiršti,

Bet pamažu vis gilyn ir gilyn
Mėlyno sapno svajingon šalin
Grimzta per dieną išvargus dvasia.

Ten, kur tamsybė gaivi viešpatauja,
Vėlei, būties pradmenų pašvęsta,
Gims ji ateinančiam rytui iš naujo.

18

Kaip alchemikas viduramžių metu
Nuo pasaulio užsidaręs savyje,
Ieškau amžinos jaunystės paslapčių
Ir gyvybės eliksyro būtyje.

Kai gyvenimo saulėleidžio raudoni
Spinduliai kaip liūdnos mintys išsidraiko
Vakaro danguj, - visų slapta svajonė:
Kaip atgal grąžinti bėgantįjį laiką?

Jei surasčiau paslaptį, ateitų minios!
Darbo dienos man ne šešios, bet septynios,
Sumokėtų man daugiau, nei gydytojui moka,

Imtų garbinti mane kaip stabą pagaliau!
Bet gyventų amžinai tada visi apuokai...
Taip, gyvybės paslaptį šį kartą suradau.

19

Ateik, naktie, ir būki mano mylima!
Ateik, pečius apskleidusi tamsiais plaukais,
Palikę vienu du pasaulyje tada,
Žavingomis svajonėmis galėsim žaist.

Pasekdamas tavos širdies plakimą lėtą,
Aš savo liūdėsį neramų surimuosiu
Ir, skėsdamas gelmėj tavų akių žvaigždėtų,
Skaitysiu knygą ateities nežinomosios

Ir, tavo mistiniu grožiu apsisvaiginęs,
Klausydamas erdvių simfoninės lopšinės,
Užmigsiu lyg ant sužieduotinės krūtinės.

Ateik, naktie, ir būki mano mylima!
Ateik lengvu žingsniu, ritminga eisena,
Slaptų vestuvių guolin džiaugsmą nešdama.

20

Aš, vaiduoklis vienišas ir senas,
Gyvenu didžiulės girios tankumyne.
Miško dvasios su manim kartu gyvena
Kaip tarnaitės mano rūmų antikinių.

Naktimis, užgaudamas pušų viršūnes,
Groja vėjas liūdną rudeninį valsą,
Miško dvasios, lyg tos dukros palaidūnės,
Lig vidurnakčio prašoka nenualsę.

Samanų kilimais, ošiančių kolonų salėj
Vaikštau kaip vaiduoklis, kurs nurimt negali, -
Mano plačios akys žydi kaip ugnies žiedai.

Mano mintys - bitės, audroje sulytos,-
Supasi akių žieduos, dūzgendamos švelniai
Apie saulėtus, šiltus gegužės rytus.

Parodos apie J. Mikutį eksponatai.

A. Vaškevičiaus nuotr.

Justinas Mikutis

Paroda apie keleivį, kuris visada kelyje

Algis Vaškevičius

Kauno paveikslų galerijoje rugpjūčio pabaigoje baigta eksponuoti paroda „Keleivis eina. Justinui Mikučiui (1922–1988) atminti“. Tai ypatingas pasakojimas apie pilietinio nepaklusnumo simbolį sovietmečio Lietuvoje Justiną Mikutį, kuris dėl savo gilių įžvalgų buvo vadinamas filosofu, mąstytoju, net pranašu. Tragiškos biografijos asmenybė, dešimtmetį kalintas Sibiro lageryje ir net prašęs likusį bausmės laiką pakeisti sušaudymu, grįžo suluošintas. Jis buvo stipriai paveiktas trauminės patirties, tačiau jis nebijojo tuometės sovietinės sistemos, nes tiesiog neturėjo ką prarasti.

Išsamioje parodoje buvo pristatoma per pusantro šimto eksponatų, o kūrinius skolino net 14 institucijų bei privatūs kolekcininkai. „Tokia išsami paroda, skirta mąstytojui Justinui Mikučiui, Kaune rengiama pirmą kartą. Jo neeilinė asmenybė buvo prisiminta 100-ųjų gimimo metinių proga, tačiau šis ypatingas žmogus ir jo įtaka kultūros laukui vis dar lieka mažai žinomi plačiajai visuomenei“, – sakė šios parodos kuratorės Genovaitė Bartulienė ir Inesa Kuliavaitė-Čepaitienė.

Parodos pavadinimui pasirinkti J. Mikučio dažnai cituoto poeto Vytauto Mačernio žodžiai iš 1937 m. eilėraščio „Miražai“. Poeto žodžiai „keleivis eina“ tinka apibūdinti nuolatinę šios asmenybės būseną: jis visada kelionėje – einantis iš vieno bičiulių namų į kitus, apsistojantis dailininkų dirbtuvėse, lankantis artimuosius, lydintis menininkus Žemaitijoje ar vaikstantis Vilniaus gatvėmis.

Parodos pasakojimą sudarė keturios dalys. „Krikščioniškoji Žemaitija“ jungia vietas, kurios sovietmečiu traukdavo menininkus ir autsaiderius. Jų kelionių patyrimus įvaizdina liaudies meno objektai ir profesionalūs darbai iš Beržoro, Gintališkės, Notėnų – Žemaitijos vietovių, išlaikiusių etnografinį savitumą ir todėl labai svarbių menininkams. Nuošalumo ieškojusius jaunos kūrėjus XX a. 8-9 dešimtmečiais sutelkdavo netoli Rumšiškių, Dovainonyse, esanti Barbaros ir Vlodo Didžiokų sodyba. Šios vietos atmosferą

ra – daiktai, susitikimai, nuotaikos – įprasmina fotografijose, tapybos darbuose.

„Įkalinime“ – sukrečiantis J. Mikučio kančios kelias. Čia buvo galima pamatyti J. Mikučio baudžiamąją bylą iš Lietuvos ypatingojo archyvo. Ją komentuodama Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktorė Daina Kamarauskienė sakė, jog joje nėra nieko, dėl ko žmogų buvo galima įkalinti.

„Laisvės trajektorijų“ dalyje pristatyti kūriniai nuo 6-ojo dešimtmečio iki šių dienų. Tai portretai ir dedikacijos, sukurti menininkų, kurie priešinosi oficialiosioms sovietinio meno taisyklėms. J. Mikučio vertybinė įtaka jų kūryboje labai svarbi. Taip pat parodoje pristatomi kūriniai, tapyti Justinui pozuojant Vilniaus dailės institute (dabar – Vilniaus dailės akademijoje). J. Mikutis vertino bendrystę su studentais, vadino juos „beveik vieninteliais pragiedruliais savo rūškaname ir nelinksmame gyvenime“.

Pasak šios parodos rengėjų, J. Mikutis ir jo legenda veikė daugelį menininkų. Savo minčių laisve baimės ir netikrumo atmosferoje Mikutis inspiravo net kelias kūrėjų kartas – Vincą ir Saulę Kisarauskus, Vladą ir Mariją Vildžiūnus, Valentiją Antanavičiū, Antaną Kmieliauską, Alfonsą Ambraziūną, Vytautą Šerį, Petrą Repšį, Leonardą Gutauską, Arvydą Šaltenį, Ariną Vaitkūną, Vaidotą Žuką, Eglę Velaniškytę, Eugeniją Varkulevičiū, Joną Maldžiūną, Audrių Naujokaitį ir dar daugelį kitų. J. Mikutis ne tik traukė intelektualus, bet ir bičiuliausi su jų šeimomis. Parodoje eksponuojami chrestomatiniais tapę šių dailininkų kurti Mikučio portretai, eskizai, skulptūros, fotografijos.

Anot parodų edukatorės Inetos Pociūtės, kiek leidžia nujauti šio teisto, luošinto, tremto ir kalinto žmogaus, sovietų okupacijos metais laikyto antrūšiu, biografijos faktai, užrašytos mintys, poelgiai, tai ir šiandien ši asmenybė nebūtų tarp elito, jo lentynose nesirikiuotų apdovanojimai ir premijos. Žinoma, ne blizgus fasadas ir ne tvarkingas gyvenimas įkvėpė net kelias Mikučio klausiusių ir jį iš tiesų girdėjusių meno ir kultūros žmonių kartas.

J. Mikutis gimė 1922 m. balandžio 27 d. Žemaitijoje, Šateikių Rūdaičiuose, netoli Gintališkės ūkininkų Antano Mikučio ir Onos Benetytės keturių vaikų šeimoje. Mokėsi Gintališkės pradžios mokykloje, Plungės progimnazijoje, 1941 m. baigė Kretingos pranciškonų gimnaziją. 1941-1942 m. jis mokytojavo Večių pradžios mokykloje, nuo 1942 m. studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Filosofijos fakultete. 1943 m. kovą VDU buvo uždarytas, jis grįžo į Žemaitiją.

1943 m. rudenį pradėjo mokyto-

jauti Šiemulių mokykloje netoli Kulių, o gruodį perėjo į Grigaičių pradžios mokyklą netoli Platelių. 1945 m. gruodį buvo suimtas, nuteistas ir 1946 metais ištrempas į Uchtos lagerį, 1951 m. perkeltas į Vorkutos lagerį Komijos respublikoje. 1956 m. reabilituotas, grįžo į Lietuvą ir palaipsniui tapo neprisitaikiusios kultūros simboliu, padariusiu įtaką ne tik sovietinės Lietuvos kultūrininkams, bet ir Maskvos, Peterburgo disidentams.

Dėl savo bekompromisės laikysenos sovietinio re-

Parodos fragmentas

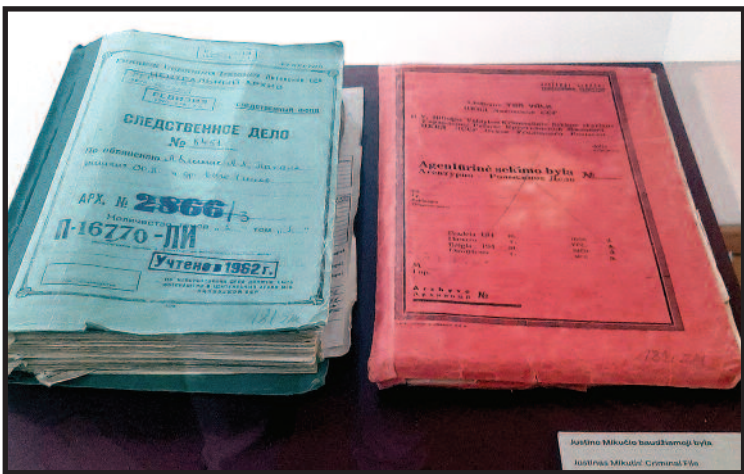
žimo atžvilgiu, sykiu ir tremtyje sugadintos sveikatos, jis turėjo pragyventi iš savo intelekto ir erudicijos neatitinkančių darbų: Eksperimentinio metalo pjovimo staklių mokslinio tyrimo instituto Vilniaus filiale dirbo techniniu vertėju (mokėjo lenkų, vokiečių, prancūzų, rusų kalbas), vėliau gamykloje liftininku.

Ypač unikalios jo genialios asmenybės išsiskleidė dirbant pozuotoju Vilniaus dailės mokykloje ir Dailės institute (1957-1961, 1975-1981 m.). Pertraukų metu, darbų peržiūrose, parodų atidarymuose bei aptarimuose, kelionėse mokiniams ir studentams dėstė savo originalias mintis apie literatūrą, meną, architektūrą, istoriją, filosofiją. Savamokslis filosofas bendravo su Borisu Pasternaku, manoma, įkvėpė Andrejų Sacharovą kovoti už žmogaus teises ir išpranašavo šiandien vykstantį karą.

„Jis nebuvo revoliucionierius, nėra šis manifestų ar kokių žinomų tekstų. Jis buvo antraplanis sovietmečio nepaklusnysis, žmogus, kuris patyliukais įkvėpė daugybę menininkų“, – teigė I. Pociūtė.

Paroda turėjo ir atskirą kampelį, pavadintą „Neko neveikimo akademija“. Tai šviesi, vaški erdvė, kurioje buvo patogų tiesiog prisėsti ir dar keletą akimirkų praleisti su Mikučiu, skaitant ant sienų surašytas jo citas.

Baigiantis parodos eksponavimo laikui čia vyko menininko Beno Šarkos performansas „EIGASTIS. Skiriamas Justinui Mikučiui atminti“. Jo metu gliukų teatro režisierius neverbalinės ir universalios kalbos kodais savitai atskleidė laisvo mąstytojo istoriją sovietmečiu.

Ypatingas eksponatas – J. Mikučio baudžiamoji byla

Signatarų namuose XIX a. prabangą ir XX a. istorinius įvykius prisiminus

Astrida Petraitytė

Vasarai pereinant į rudenį, atplūsta nauja įvairių festivalių, renginių ciklų banga. Štai paskutinį rugpjūčio savaitgalį surengtas architektūros erdvių festivalis keistai koduotu pavadinimu: „16“. Kultūros ministerija, anonsuodama savo iniciatyvą, skelbė: ekskursijų metu „bus galima aplankyti net 16 per pastaruosius metus atnaujintų ar visiškai naujų kultūros įstaigų visoje Lietuvoje: teatrų, muziejų, bibliotekų, koncertinių įstaigų“ (o kitais metais festivalį ženklinės kažkoks kitas skaičius?). Toligražu ne vien sostinėje susitelkusios architektūrinės kultūros naujovės – tai ir Stasys Museum Panevėžyje, ir Trakų istorijos muziejus, Žemaičių vyskupystės muziejus Varniuose, ir Klaipėdos valstybinis muzikinis teatras... Žinoma, sudalyvauti festivalyje „16“ buvo proga ir Vilniuje, štai pažinčiai kvietė Lietuvos nacionalinio muziejaus padaliniai – Istorijų namai, Pilininko namas, Signatarų namai...

Sekmadienio (08 25) ekskursijai pasirinkau bene „kompaktiškiausią“ renginį – Signatarų namus, muziejumi tapusius jau po Kovo 11-osios. Dar liepą lankiausi čia naujai atidarytoje parodoje „Lozoraičių Lietuva“, dabar rūpėjo dėmesį sutelkti į 2022-ais atliktos restauracijos, fasado atnaujinimo pasiekimus.

Lietuvos nacionalinio muziejaus gidė Violeta nedideliam mūsų būreliui ekskursiją pradėjo muziejaus kieme. Gidės žvilgsnis aprėpė penkis šimtmečius – tuomet čia radosi pirmieji statiniai, toli gražu ne taip glaudžiai apsupę kiemą, šis buvęs kur kas erdvesnis, o pastatų (dabar sudarančių vieną kompleksą) „priaugta“ palaipsniui. Deja, nebuvome pakviesti į gotikinius, pastatų radimosi pradžią menančius rūsius – jie lankytojams būsią atverti vėliau, kol kas tvarkomi. Iš „anonimiškumo“ pastatus XVI a. išvedė Vilniaus burmistras Jokūbas Arnotas Škotas (ir atstovavęs nedidelei Vilniaus škotų bendruomenei); dar ir XVIII a. jie vadinti „Škotų namais“. Šiuos pastatus XIX a. įsigijusio pirklio Štralio (Karlas Sztralis) vardas – kaip būtyjų laikų šleifas – juk

Štralio namus puošia Romos imperatorių biustai

yra pasiekęs ir mus. Greta gyvenamųjų namų (kuriuose nuomoti butai ir patalpos organizacijoms) veikė ir kavinė „Baltasis Štralis“ (kitose vietose būta ir Raudonojo, ir Žaliojo Štralio). Įsižiūrėti ir į kavinės, ir į viso pastato – Signatarų namų fasadą sustojome kitoje Pilies gatvės pusėje. Gidės sakyta: tokį puošnumą – su fasado skulptūromis ir kitais dekoru elementais – pastatas įgijo tik XIX a. pabaigoje, ligtol jis buvęs be dekoru (ir virš bokštelio besisukanti vėtrungė su skaičiais „1895“ žymi tuometės restauracijos pabaigą). Kazimieras Štralis, jau pirmojo savininko Karlo sūnus, rekonstrukcijai nusisamdė žymų Rusijos imperijos architektą Aleksejų Polozovą, o šis pastatui suteikęs neorenesansinį pavidalą. Fasadas papuoštas antikinės mitologijos ženklais: dvi moterų skulptūros, gal ir keista, bet ikūnija Medžioklę ir Žvejybą, o du biustai, vyrų galvos, regis – Romos imperatoriaus („prototipai“ nėra visai aiškūs). Gidė paminėjo, kad dabartinės Eskadar kavinės (kaip gaila, kad niekam nerūpėjo atgaivinti istorinio „Baltojo Štralio“) interjeras – lubos, sienos – po restauracijos atgavusios autentišką dekorą; autentiškumas (tiesiog restauruotas ar atkurtas šiuolaikinėmis priemonėmis) ir Signatarų namuose – tai XIX a. antros pusės, t.y. Štralio namų vaizdas.

Iėjus Signatarų namų vidun, interjero pristatymas neišvengiamai persipynė su ši pastatą į Istorijos lygmenį pakylėjusio įvykio -1918-ųjų Vasario 16-os Nepriklausomybės akto (Nutarimo) pasirašymo – aptarimu. Jau kopiant laiptais priminta: šiais laiptais kopė ir Signatarai...

Pasiekę trečią aukštą – o jame ir vyko istoriniai Lietuvos Tarybos posėdžiai, vainikuoti Vasario 16-os Nutarimu – patyrėme, kad tai būta Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti būstinės; Taryba, kurios bent aštuoni nariai tai Draugijai priklausę, naudojos šiomis patalpomis, o vienas iš jos vadovų –Antanas Smetona administraciniam darbui čia turėjo kabinetą, kuriame ir burtasi planuojant skelbti Nepriklausomybę. Ir mūsų ekskursijos interjero apžvalgos dalis pravesta būtent šiame istoriniame aukšte. Stabtelėjome Draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti (taipgi ir Lietuvos Tarybos) laukiamajame, perėjome į jos raštinę ir vadinamąjį Smetonos kabinetą. Šiuose kambariuose pasigrožėjome sienų ir lubų dekoru – gipso lipdiniais ir tapyba, originalia krosnimi (sakyta: visame name išlikusios trys XIX a. krosnys, kitos atkurtos). Gidė atkreipė dėmesį, kad parketas net tame pačiame kambaryje skirtingo šviesumo – mat dalis

Neorenesansinė Štralio namų puošyba

Taip atrodė Antano Smetonos kabinetas

(tamsesnė) yra išlikusi autentiška, dalis atkurta. Sienoje esanti tarsi dekoratyvinė detalė, pasirodė – pasukamasis šviestuvų jungiklis. Baldai, kuriais apstatytos patalpos – kėdės, rašomieji stalai ir kita – tiesiog analogiški būtiesiems (žinia, pradingusiems per istorines perturbacijas – sovietmečiu čia buvę butai, toli gražu ne tokie erdvūs kaip juos nuomojo Štralis). Autentišką XX a. pradžios Smetonos kabineto vaizdą galėjome regėti istorinėje nuotraukoje.

Šiame kabinete eksponuojama jau Vokietijai grąžinta Liudo Mažylio jos archyve surastojo Nutarimo kopija, taip pat reikšmingas istorinis dokumentas – Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos (koordinavusios pasipriešinimą sovietiniam okupantui) 1949 m. vasario 16 d. priimta deklaracija, kurioje skelbtas Lietuvos valstybės tęstinumas ir lietuvių tautos valia atkurti nepriklausomą demokratine valstybę; deklaraciją pasirašė aštuoni partizanų vadai.

Gidė pasiūlė mums išeiti ir į balkonėlį, visiems lankytojams atvertą būtent po restauracijos, 2023-ais m. (jau daugelį metų iš šio balkono Vasario 16-ą kalbą sako Vytautas Landsbergis). Galėjome prisėsti ir prie Smetonos rašomojo stalo – ant jo padėta išspūdingos apimties knyga, skirta garbių svečių įrašams, mums atversti pirmieji autografa – Kovo 11-osios Akto signatarų.

Visas Signatarų namų ekspozicijas mums pasiūlyta apžiūrėti savarankiškai; ilgiau stabtelėjau Jono Basanavičiaus pagerbimui skirtoje patalpoje – čia „iškurtas“ ir jo kadais savo paties bute kaupias Mokslo muziejus, dabar regime knygų spintas, pilnas solidžių leidinių... Kitose ekspozicijose, ne taip seniai lankytose, neužtrukau.

Išėjusi iš Signatarų namų, dar užsukau į Eskadar kavinę, ne, ne kava pasilepinti – įsižiūrėti į buvusio „Baltojo Štralio“ interjerą, čia labiausiai akį patraukė lubų puošyba, gi sakyta: autentiška, t.y. atkurtoji XIX-o amžiaus...

XX a. pr. čia būta analogiškų baldų.

A. Petraitytės nuotraukos

Mylėti artimą savo

Mokytojai Sofijai Varatinskaitei Anykščiuose buvo lemta susitikti Juozą Pakalną iš Vikonių kaimo.

Rimantas Vanagas

Ši sakmė – mokytojų kupiškėnės Sofijos Varatinskaitės ir Anykščių krašto sūnaus Juozo Pakalnio meilės kelionė nuo istoriškai detalios pradžios iki tokios pat pabaigos. Žmonės labai skirtingi, laikai prieštaringi, tad nenuostabu, jog šiai porai teko patirti nelengvų žmogiškumo išbandymų ir egzaminų. Manytume, jog šis pasakojimas savotiškai aktualus: šiandien, kintančių vertybių sukuriuos, pūščiojant vylingiems egoizmo ir hedonizmo gūsiams, savąjį kelią skausmingai renkasi daugybė jaunų Lietuvos šeimų.

Nesapnuotas džiaugsmas

Kas laukia, tyko žmogaus už kiekvieno posūkio ar namo kampo? Žarijų duobė, dar vienas klaidinantis posūkis, o gal kalnas su spindinčiais stiklo rūmais? Neatspėsit kuris, tačiau būtent vienas šių variantų Zosytei Varatinskaitei ir nutiko! 1951-aisiais.

O buvo taip.

Zosytė pagal Vilniaus universiteto paskyrimą jau mokė vaikus gamtos mokslų Balbieriškyje. Kad ir kaip neišlepinta, pirmasis darbas ją prislėgė, nuvylė: pamokų krūvis nežmoniškas, kolegos storžieviai, o buitis tokia, kad nė bliūdo nusiprausti! Pamačiusi dukrą, motina pasibaisėjo: „liko nepanaši į žmogų”.

Tuo metu viešintiškė Onutė Gikytė, su kuria Zosytė mokėsi toje pačioje Kupiškio gimnazijos klasėje, Vilniaus universitete studijavo lituanistiką. Deja, susirgus motinai, jai teko mesti studijas ir mokytojauti Anykščiuose, mokslus tęsiant neakivaizdžiai. Vieną vasaros dieną Zosytė aplankė Vilniun atvykusią Onutę – ir ką pamatė kukliame kambaryje? Patį literatūros klasiką Antaną Vienuolį! Nėgana to, Onutė, pasirodo, gyvenanti jo namuose!

– Kokia laimė iš arti pamatyti gyvą rašytoją! Anykščiuose niekad nesu buvusi, bet įsivaizduoju, kaip gera ten gyventi! Labai norėčiau... – nuoširdžiai išpoškino Varatinskų mažėlė.

Rašytojas iškart patenkintas sulinksėjo. Zosytė atsargiai pridūrė:

– Žinoma, jei gaučiau darbo... Mama arčiau būtų, viena kitą lankytume...

Išsiliejo spontaniškai, tačiau rašytojui tie žodžiai nepraslydo pro ausis. Jis iškart pažadėjo paremsiąs merginos prašymą. Toliau pasakoja pati Zosytė:

„Sulaukusios savaitgalio, išvažiavome į Anykščius. Savo pažado Rašytojas nebuvo pamiršęs. Paėmęs popieriaus lapelį, parašė rekomendaciją, pavadinęs mane savo gera pažįstama. Aš tada ilgai galvoju, koks geras ir doras turi būti Vienuolis, kad taip pasitikėtų tik antrą kartą matomu žmogumi: juk jis nežinojo, ar aš sąžiningai ir gerai dirbsiu, ar nepridarysiu kokių nemalonumų...”

Švietimo vadovai sutiko mane įdarbinti, tik su są-

lyga, kad atvežčiau atleidimą iš paskyrimo vietos – Balbieriškio. Laimėjau, nors ir nelengvai.

Ir štai vieną rugpjūčio dieną su visa manta ėmiau gabantis į Anykščius. Kelio gerai nežinojau, todėl kelionė sunkvežimiu buvo su persėdimais. Šiaip ne taip po ilgų derybų vieno sunkvežimio vairuotojas atbildino mane nuo Kurklių į Anykščius ir išlaipino prie Rašytojo namo. Buvo jau 11 valandų vakaro, var-teliai į sodybą užrakinti, visur tamsu. Ką daryti? Sugalvoju: mantą permečiau per tvorą – o buvo devy-ni didžiuliai ryšuliai, pati irgi persirita ir tylutėliai kopiu laipteliais į viršų. Ir – o vargeli! kokia gėda! – Rašytojo būta balkone! Girdžiu: „Kas čia ir ko reikia?” Geras žmogus, aišku, per uždarytus vartus juk nesi-braus... Iš gėdos norėjau į žemę prasmėgti... Kaip mokėdama paaiškinau, kas esu ir kaip čia tokiu metu at-sidūriau... Nesupyko. Dargi labai maloniai mane su-tiko. Tą patį vakarą su drauge sunėmė mano „krai-čius”, nuo balkono stebint Rašytojui.

Ryte sutikęs paklausė, kur aš žadanti apsigyventi. Patikinau jį, kad ieškosiu kambario ir radus tuoj pat išeisiu. Pamaniau, kad klausia norėdamas kuo greičiau manimi atsikratyti... O jis man kalba, kad esąs pas juos laisvas kambarys, kuriame, jei man patiktų, galėčiau apsigyventi. Jei man patiktų!.. Man, kuri nieko neturi... O čia viskas, ko reikia: stalas, kėdės, ku-šetė. Net pianinas! Pirmą mintis, atėjusi į galvą – aš laimės kūdikis! Kuo nuoširdžiausiai padėkoju Ra-šytojui.

Jis išdėstė savo reikalavimus: „Mes mėgstame ra-mybę, todėl tamstai reikės gyventi ramiai ir rimtai, ypač neprisidėti su vedusiais vyrais, kad atbėgusios žmonos neimtų kelti triukšmo ir daužyti langų.” Pri-žadėjau, o paskui išsigandau, kad gyvenimas čia gali būti panašus į kalėjimą – kas išdrįs pas mus į tokius namus ateiti... Gyvensim kaip karalaitės užkeiktoji pily... O mes juk jaunos!..

Bet nieko panašaus nebuvo. Gyvenom linksmai, draugių ir draugų nestigo, dainos ir juokai dažnai už-sitęsavo iki pat vėlumos, o Rašytojas ir Mamutė nie-kad nesibardavo. Priešingai – ir pats noriai daly-vaudavo mūsų susijėjimuose (...)

(Prie to dar galėtume pridurti miestelį aplėku-sį anekdotinį nutikimą. Neva Vienuolis, išgirdęs triukšmą ir vienam kambarį radęs pažįstamą anykštėną tik su apatiniais, pradėjęs jį gėdinti. Ta-čiau įsibrovėlis nepasimetęs, atšovęs:

– O kas tu toks esi, kad mane mokytum? Tu – Žu-kauskas, o aš – Ka-žukauskas!)

Išgirdusi apie Kupiškyje vargstančios mamos buitį („malkos nepjautos, stogas vienoj vietoj nu-plėstas, kaminas net minkštąs nuo varvėjimo”), kaip jai maudžia širdį ir skrandį, Zosytė panūdo pasi-kviesti ją į Anykščius: tegu pailsi, atsigauna, bus draugė Onutės mamai. Rašytojas sutiko...

Laiškai iš „Žaliosios pilies”

Vos atvykusi, Elžbieta Varatinskienė laiške dukrai Stefutei atvėrė jau nebe vienos šeimos, o Anykščių mokytojų ir miestelio gyvenimo panora-mą:

„Dabartiniu laiku vis esu viena iki nakties 1 ar 2 val. Antrojo ketvirčio pabaiga, tai darbe be tiesio-ginio dar daug prisideda pašalinio. Vakar po pa-mokų, kurios baigiasi 7 val. vakare, buvo posėdis. O šiandien sakė reikėsią (Zosytei) perimt gamtos kabi-netas savo atsakomybėn, surašant visą ten esantį in-ventorių. Vėl ateisianti apie pirmą val. Vakar per po-sėdį paskelbė, kad atostogų jokių mokytojams nėra: kurie mokosi neakivaizdiniu būdu, tie išvažiuos Vil-niun laikyti egzaminų, o likusiems pasimainant de-žuruoti gimnazijoje ir skaityti paskaitas kolūkie-čiams. Be to, ruošti eglutę ir dirbti su savo klasės pio-nieriais... Tai ir išvažiuk, kad nori! O taip norėjau, kad nuvažiuotų į Šiaulius pas dr. Kleizą parodyti kak-lą, nustatytų, kas jame yra. Jei „struma”, gal duotų vaistų jai sustabdyti, o jei navikas, tai kol dar nedi-delis, gal nesunkiai galėtų jį pašalinti. Visą laiką lie-piu važiuoti ir greičiau, o vakar kai taip pasakė, kad išvažiuoti negalima, visai nusiminiau. Kai Ji, tai vi-sai nenori važiuoti, esą, sarmata tokiu paltu iš namų toliau beišvykti. Nueisianti čia pat, pas daktarę Ka-voliūnaite. Kas iš to? Daug būtų geriau pas tą patį daktarą – Jis operavo ir esant reikalui viską padarytų. Tokia pesimistė pasidarius, kartais net baisu. Ne tam žmogus, kad pasitenkintų tik darbu dėl pilvo. Jokio dvasiai maisto, kuris palaikytų, nėra, o provincijos pilkuma baigia išmušti iš pusiausvyros.”

Sofija ir Juozas visą gyvenimą artimai bendravo su kaimynystėje gyvenusia dukterėčia Regina Juodviršyte, sūnėnu Valdu.

Nukelta į 8 psl.

Pamoka Tingerės dvare

Ponios žaidžia stalo žaidimus.

L. Vasilauskaitės-Rožukienės nuotraukos

Kelionė po Latvija: Tingerės dvaras ir Pacės vilnos fabrikas

Tangerės dvaro tarnaitė.

Laimutė Vasilauskaitė-Rožukienė

Dvaro praeitis. Tingerės dvarą 1800–1805 m. pastatė Sankt Peterburgo pirklys bankininkas Johanas Heinrichas Bachas. 1846 m. jo našlė dvarą pardavė Ostenzakenų (Osten-Sacken) šeimai, kuriai dvaras iki agrarinės reformos 1920 m. ir priklausė. Kadaisė čia puikavosi klasicistinio stiliaus dvaro pastatas su žiemos sodu, šiltnamiais, nemažu dvaro ūkiu: arklidės, tarnų namas, krematoriumas ir kt. 1927–2008 m. pastate buvo Tingerės pagrindinė mokykla. 1935 m. dvarą suniokojo gaisras.

Dvaro dabartis. Šiandien Tingerės dvaras prikeltas naujam gyvenimui ir priklauso Talsų savivaldybei. Pastate – kaimo administracija, kultūros centras, biblioteka, koplyčia, vietinių auksarankių rankdarbių ir dailės studijos, o vietinio teatro aktoriai istoriniais aprėdais pagal pageidavimą pakviečia į balius ir ekskursijas, krikštynas ar vestuves.

Dvare gali apžiūrėti jo menes, kambarius, rūsius, susipažinti su jo istorija, apžiūrėti eksponatus ekspozicijų salėje ir kultūrinę bei istorinę paveldo saugyklą, padirbėti drauge su amatininkais, persirengti dvaro ponių sukniomis (yra išpūdinga senovinių rūbų ir aksesuarų drabužinė), atsigeriti arbatos ar kavos salėje skambant dvaro muzikai, taip pat – parašyti meilės laišką senovine plunks-

na ar atsispausti firminį Tingerės dvaro vaizdų atviruką, susipažinti su dvaro tarnų gyvenimu.

Mums atvykus pasitiko dvaro tarnaitės ant laiptų ir aprodė visus kambarius. Viename buvo laistomos gėlės, kitame – mokytoja iš praeities lentoje rašė raides, o mokiniai senoviniuose suoluose jas atkartoję, dar kitur ponaičiai žaidė stalo žaidimą, kortavo, būrė. Vienoje salėje senyva ponija grojo pianinu ir dainavo kartu su savo anūke grafaite. Mums aprodė drabužinę, rankdarbių kambarį, paveikslų galeriją, o pokylių salėje, apsuptoje senovinių eksponatų, susėdę ratu aplink stalą gėrėme arbatą iš mažyčių porceliano puodelių. Tarnaitės visa laiką zujo aplinkui: nešiojo naminius pyragėlius.

Pacės vilnos fabrikas

Vienintelis toks išlikęs veikiantis avių vilnos fabrikėlis, kur gaminami natūralūs, ekologiškai švarūs siūlai ir verpalai

Pacės vilnos fabrikas – 5 km nuo Dundagos, Dundagos valsčiuje, Talsų apskrityje, Kuržemėje – vieninga vieta Latvijoje, kur vis dar atliekamas visas vilnos apdirbimo procesas. Vilnos apdirbimo tradicija Pacėje puoselėjama nuo XIX a. pab. pirmosios Latvijos Respublikos laikų. Sovietmečiu „Pāce“ buvo antras pagal dydį Latvijoje buitinių paslaugų kombinato cechą, perdirbinėjęs avių vilną.

Vilnos fabriko savininkai – Dins Derkevics ir jo šeima fabriką prikėlė be ES lėšų ir paskolų. Dins atsakingas už siūlų gamybą, žmona – už produkciją, pvz., pagalves, pledus, o dukros prižiūri siūlų ir verpalų dažymo procesą unikaliu, mineraliniu pagrindu.

Nukelta į 8 psl.

Dins Derkevics prie verpalų staklių

Pacės fabriko spalvotieji siūlai

Mylėti artimą savo

Atkelta iš 6 psl.

Skaitant laišką, sunku šioj vietoj nestabtelti ir nesušukti:sic! Paprasta kaimo moteris jau prieš daugybę metų suprato, jog žmogus – ne vien gražūs drabužiai, raumenų ir kaulų rinkinys, virškinimo aparatas ir kt. Be maldos ir kilnaus nusiteikimo, be knygos, teatro ir muzikos sunku, o gal ir išvis neįmanoma suvokti šio pasaulio didybės ir grožybės, jaustis visaverčiu šeimoj bei žmonių bendruomenėj... O 1951-ųjų pabaigos Anykščių realijos buvo tokios (Elziutės laiško tęsinys): „Pas mus labai neramus miestas. Provincija, o kiek pačiame miestely

Bažnyčia graži, bet jau tokios tvarkos, kaip Kupiškų, nėra. Butas jaukus, labai aukštam kalne, visas miestas po koju. Vysk. Baranausko klėtelė kieme su jo lova, čemodanas, su kuriuo jis važiavo į Peterburgą, Jo raštų rinkinys. Po stiklu fotografijos Jo jauno, tėvų. Motinos žiurastas žičkinis ir kiklikas. Vėliau jau Vyskupo sofka, du foteliai suutrūnėję, apmušalas odinis vietom nuplyšęs. Aruodėliai nedideli. Verpstė kaip paveiksliukuose kartais nupiešta. Ir šiaip visokių senienų. Elektra išvedžiota, kelios lemputės, ir dienos metu be elektros būtų tamsu.

Kitur, kitų Anykščių išymybių neteko dar matyti: purvas, šlapia, viena nežinau kur eiti. O Ji neturi laiko, net gimnazijos dar nemačiau.”

Kadangi šeimnininkas mėgo užrakinėti lauko duris ir vartelius jau 8 valandą vakaro, „suokalbininkė” mama patyliukais įleisdavo miestelyje užtrukusią dukrą...

Nors Elziutei Anykščiai iš pradžių pasirodė besa „pilka provincija”, ji nepraleidžia progos visko neaplinkiusi, nepamačiusi – ir savo nuomonės neišsakiusi!

„Teatre „Sniego karalienė” buvom, kartu su mokiniais ir mokytojais dienos metu, o vakare buvo visuomenei. Rašytojas buvo vakare, tai sakė, kad mokiniams rodant vienas veiksmas buvo nusuktas, rodė tik tris. Taip pikta, kad tokie sukčiai. Kaip Gerda išvedė Kają iš karalienės rūmų, mums šito veiksmo nerodė.

Tu žinai! Zosia laimėjo penktos pašolos obligacijom, net ant dviejų, po 200 rb. Su didžiausiu džiaugsmu nulekia į taupomą kasą su tom obligacijom, kurių numeriai tinka. Aš vėl įgrumenu, kad neimtų, o pasidėtų kasoj ant knygutės ir laikytų žieminio palto įsigijimui. Ogi ateina, sako, nusivylėm, po kelių dienų ant 25 rb oblig.gausianti 50 rb, o ant 10 – 20, viso 70. Tai, sako, gavus nupirksiu mamai kasdienę suknią. Gerai ir tai. Tik iš tokio griausmo taip mažai lietaus”.

O „Žalioji pilis”, kaip šeimynykščiai ir anykštėnai vadino Vienuolio namus, knibždėte knibždėjo! Apatiniame aukšte, viename dideliame kambaryje, gyveno Vienuolio sesuo Konstancija

Kelionė po Latviją

Atkelta iš 7 psl.

Šiam vilnos fabrikui – 130 metų. Dins didžiuojasi ir mums parodo 1928 metų išlikusią ir išsaugotą nuo 1992 m. gaisro vilnos plovimo mašiną, kurioje jis ir pats moka plauti vilną (penkis kartus ją perleidžia rankomis), o vanduo irgi natūralus – iš telkinio kartu su druska: tuomet išlieka 70 proc. lanolino. (Kai plaunama karbonizacijos, cheminiu būdu, tada lanolino lieka tik 30 proc.)

Vienintelis cheminis komponentas yra dažai, tačiau jie taip pat yra vieni geriausi Europoje, pagaminti Šveicarijoje: jų cheminė sudėtis nedidelė, o apskritai be jų, deja, nebūtų tokių ryškių spalvų.

Dins patikina, kad verpalai pirminio apdorojimo procesu nebuvo chemiškai apdroti – karbonizuoti stipriais chemikalais (jie iš neplautos vilnos „išvalgo“ nešvarumus, augalų daleles, kurias „pagauna“ avelės ėsamos šieną ar žolę).

Siūlų ir jų produktų gamybai vilną superka tik iš Baltijos (Lietuvos, Latvijos, Estijos) kraštų. Pvz., Dobelėje yra 2700 avių, ta vilna tik iš sertifikuotų, paskiepytų avių. Jų vilna plaunama, džiovinama ir dažoma.

Dins didžiuojasi, kad perdirba vietinių avių augintojų vilną: taip juos paremia ir išsaugo kaimiškų verpalų savybes, kuriuos gamina iš 100 proc. latviškos avių vilnos – nemaišo ir neperka tokios, kuri atkeliauja iš Naujosios Zelandijos (vienintelė išimtis – natūrali pilka avies vilna iš Švedijos, nes Latvijoje, deja, mažai šios veislės avių).

Vilnos subtilybės: sausa švari vilna niekada nebus sniego baltumo, nes ji pagaminta be chemijos. Ėriukų vilna juoda, ir iš tų avių, kurios duoda pieną – iš kurių gamina ledus. Apžiūrime juodą vilną, nukirptą prieš pusantros savaitės. Vilnoniai verpalai – vienasluoksniai, dvigubi, trigubi ir įvairiaspalviai.

Ekskursijos. Be vilnos perdirbimo proceso, fabrikėlis mielai priima ekskursantus, kurie domisi, kaip ta vilna apdirbama; audėjas, mezgėjas, kurioms rūpi kokybiški siūlai ar pirkėjus, kuriems rūpi ekologiški vilnos gaminiai. Galima įsigyti sandėlyje vietoje ar internetu. Kas žino, perka ir urmu. Vilnonius siūlus, tikrus latviškus kaimiškus verpalus, avies vilnos, natūralios avies vilnos antklodes, pagalves užsisako internetu net tolimiausios šalys – Japonija, Aliaska ir kt.

J. Pakalnis jau vedęs būdamas neakivaizdžiai baigė Šiaulių pedagoginį institutą

apiplėšimų, žiūrėk, ten išilaužę pirmušė, čia vakare po algos einančiam pinigų atėmė. Tas įvyko netoli mūsų. Vaikas 16 m. motiną kirviu sukapojo ir įmetė į šulinį už tai, kam nedavė pinigų motociklui pirkti. Vakare vakare atėjus pasakė, kad pasikoręs vienas krautuvės vedėjas. Taip ir drebu, kai ilgai neateina: gimnazija toli, o vėlai grįžta.

Čia anksčiau turgai būdavę trečiądieniais, o dabar prieš man atvažiuojant padarė sekmadieniais, tai žmonės suvažiuoja, ir gana miestas nemažas, pirkti norinčių daug, o pardavėjų nėra. Kokia moteriška tašėj jei ką atneša – prašo, kiek jai ant seilės užėina.

Tuo būdu tiek pakilo kainos, kaip kokiam Vilniui. Už 100–125 rub. tašėj atsienešiau prieš Kalėdas.

Lobis ateities mokslininkų darbams

Atkelta iš 2 psl.

Intriguojanti Jūsų biografijos eilutė, susijusi su Greimo disertacijos ruošimu publikavimui. Norėtusi apie tai išgirsti plačiau.

Atlikęs reikiamus tyrinėjimus, parašė savo *La mode in 1830* („1830 metų mados”). Tai įvyko netrukus po Antrojo pasaulinio karo pabaigos, šį darbą Sorbonoje apgynė 1948 metais. Tais laikais prancūzų studentai turėdavo parengti ne tik pagrindinę, bet ir antrinę studiją, abi kartu (iš viso Greimo studijose 578 puslapiai). Jų tikslas – tirti žodyną, kurį prancūzai vartojo maždaug 1830 metais, kalbėdami apie to laikotarpio madingus rūbus, – nuo bendrų žodžių iki specifinės terminologijos, gilinantis net į ma-

dingą, nors ir trumpalaikį jų vartojimą buityje. Tas darbas vertingas kiekvienam, kuris domisi tuo periodu, be to, istorikams ir Balzac’o, Flaubert’o, Stendhal’io novelių tyrinėtojams. Tuose tyrinėjimuose – tuometinės bendruomenės aplinka, rūbai, juos apibūdinantys žodžiai bei išsireiškimai, taip pat kryptys bei estetinė tos epochos vertė. Jau tuomet Sorbonos universiteto profesoriai tvirtino, kad Greimo disertacija yra tikra naujovė, žadanti jam nuostabią karjerą. Šiandien į ją galime žiūrėti, kaip į kalbos tyrinėjimą, vedantį į kultūrinės studijas.

Pats Greimas aiškino neskelbęs tos savo dvilypės disertacijos, nes jos kryptis jį ne taip jau labai domino ir kad jis gan greit suradęs daug daugiau žadančią kryptį kalbotyros studijoms. Susirašinėjant su juo pavyko įtikinti, kad, nors jis gal kai kuria prasme ir teisus, visgi sukaupta informacija – tikras lobis ateities mokslininkų darbams.

Teko įdėti daug pastangų, ruošiant tas dvi studijas spaudai. Greimas nebeturėjo savojo egzemp-

lioriaus, todėl pasinaudojau Sorbonos bibliotekoje saugoma mašininraščio išblyškusia kopija. Laimingo atsitiktinumo dėka gavau universitetų, kuriuose dėčiau tuo metu, – Nebraskos universiteto (University of Nebraska) ir Purdue universiteto (Purdue University), – stipendijas. Tuo pat metu gavau ir JAV humanitarinių mokslų nacionalinę stipendiją (USA National Endowment for the Humanities). Atvykus į Prancūziją, tai man leido pasisamdyti kompetentingą asmenį disertacijos perrašymui ir pradėti darbą. Prancūzė kolegė ir draugė Françoise Ravaux-Kirkpatrick, su kuria susipažinau lankydamas Greimo seminarus 1981-1982 metais, prisidėjo tą darbą ruošiant spaudai. Savo ruožtu Anne Hénault, nuo 1970 metų artima Greimo padėjėja, Prancūzijos universitetų leidyklų (Presses Universitaires de France) vadovė, sutiko taip paruoštą Greimo *La mode en 1830* išleisti, tam pašvėsdama daug valandų darbo.

Pabaiga kitame numeryje